כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת תצוה ■ י"ב אדר ה'תשפ"א ■ 24.02.2021 ■ גליון מס' 622

כתבוני לדורות

/ הרב יעקב הלוי פילבר

כששלחה אסתר לחכמים ובקשה מהם: "כתבוני לדורות" [מגילה ז א] השיבו לה חכמים: "קנאה אתְּ מעוררת עלינו לבין האומות". תשובתם זו של חכמים היא לכאורה תמוהה, מאימתי אנו מצנזרים את כתבי הקודש רק מפני "מה יאמרו הגויים"? וגדולה מזו כתב הרמב"ם באגרת־תימן: "ומפני שיִיחד אותנו הבורא במצוותיו ובחוקותיו, והתבארה מעלתנו על זולתנו בכללותיו ובמשפטיו, שנאמר: 'ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים' קינאונו עובדי עבודה זרה כולם על דתנו קנאה גדולה". האם מפני קנאה זו יעלה על הדעת למחוק או להסתיר את מעלתם התורנית של עם ישראל?! את תשובת חכמים נוכל להבין על רקע תקופתם, בתקופתה של אסתר עדיין לא נחתמו כתבי הקודש, ואסתר בקשה מחכמים שגם מגילתה תיכלל בכלל כתבי־הקודש כספר בתנ"ך. לחכמים היתה אמת־מדה מה כוללים ומה אין כוללים בכתבי הקודש, כמו שמובא במסכת מגילה [יד א]: "הרבה נביאים עמדו לישראל כפלים כיוצאי מצרים, אלא נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה, ושלא הוצרכה לא נכתבה", ועל הצורך לדורות נחלקו אסתר וחכמים, לפי חכמים - וחכמתו של האדם היא פרי ניסיון העבר - סיפור המגילה אינו בכלל 'נבואה שהוצרכה לדורות', מפני שעד הופעתו של המן הרשע לא היה תקדים של ניסיון השמדת העם היהודי, לכן ראו את האירוע של המגילה כאירוע חד פעמי.

אמנם ההיסטוריה היהודית ידעה בעבר שעבוד וצרות וגאולה מהם, כמו שעבוד מצרים והיציאה ממנה, ארבעים שנות המדבר, כיבוש כנען וההתנחלות בימי יהושע והשופטים, תקופת המלכים וארבע מאות ועשר שנות הבית הראשון עד חורבנו. אך בכל התקופה הזו לא ידע עם ישראל איום של השמדת העם, מרדכי ואסתר היו שנים ספורות אחר החורבן, והמציאות הגלותית טרם חדרה לתודעתו של עם־ישראל, ובודאי שמזימת ההשמדה של המן היתה לדידם, מתוך הניסיון ההיסטורי, אירוע חריג בתולדה האנושית, אפיזודה חולפת, שאינו עתידה לחזור על עצמה, ועל כן אין לכלול אותה בכתבי הקודש. אמנם ידעו חכמים שתולדות העם עד כה היו רצופים בהתנכלויות וניסיונות פגיעה בעם, כמו עשו, לבן, פרעה, עמלק ושאר שונאי ישראל שביקשו לפגוע בעם ישראל, אבל הגזירה החמורה ביותר עד כה היתה גזירת פרעה: "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", אבל גזירה 'מטורפת' כמו "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ואז זקן טף ונשים ביום אחד", גזירה כזו לא העז עד כה לעשות שום גוי שונא ישראל, ועל כן לדעת חכמים אירועי המגילה אינם רלוונטיים, מפני שהדבר לא יחזור על עצמו, ועל כן אין בהם צורך לדורות ואין לכתוב אותם לדורות.

ואילו אסתר שהיתה אחת משבע נביאות שנתנבאו לישראל [מגילה שם] והנבואה אינה פרי המציאות הניסיונית אלא צופה מעבר למגבלות הזמן והמקום, היא צפתה ברוח הקודש שהאירוע של המגילה אינו לצערנו אירוע חד פעמי שהיה ולא יחזור על עצמו, אלא אדרבא הוא עתיד לחזור על עצמו בהיסטוריה של העם. אסתר בנבואתה היתה מודעת כי צפויה לעם־ישראל גלות ממושכת במדבר העמים, גלות שאת סופה אין לראות באופק. בגלות זו יהיה עם־ישראל דומה לאדם הטובע בלב ים, במים שאין להם סוף, והוא זקוק לקרש הצלה שיצילהו מטביעה ואבדון, גם אם אינו יודע לאן זרמי מצוקת העתים סוחפים אותו. קרש הצלה זה, לדעת אסתר, תהיה 'מגילת אסתר', שתלמד את ישראל שאפילו אם יגיע ישראל בגלותו למצב של 'להשמיד ולהרוג', וגם אם האור לא יראה בקצה המנהרה הגלותית, גם אז אין להתייאש, כי הגזירה יכולה להתהפך תוך לילה אחד. ואכן "ונהפוך הוא" הוא המסר העיקרי של המגילה, ואין לך בתולדות ישראל נבואה שכל כך הוצרכה לדורות כמו 'מגילת אסתר'. ולכן לבסוף קבלו חכמים את דעתה של אסתר וכללו את המגילה בכלל כתבי הקודש ■

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

לתקן את חטא הפירוד
על כוח הנתינה והמסירות של עם ישראל אנו לומדים מהמגילה. כאשר צילו המאיים של המן ריחף על עם...
המשך בעמ' 2

ואתה הקרב
פרשת תצוה מיוחדת היא מכל פרשיות התורה, שמתחילת פרשת שמות ועד 'וזאת הברכה'. שכן אין...
המשך בעמ' 2

החילוק בין המנורה בבית המקדש לנרות חנוכה
בפרשתנו כתוב, ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד. (שמות כ"ז, כ)...
המשך בעמ' 3

שו"ת חורף
שו"ת בענייני 'פורס מפה ומקדש' - י"ד אדר שחל להיות בערב שבת...
המשך בעמ' 4

סיפור לשבת
טיול אל מחוץ לעיר
הרה"ק רבי ברוך מגארליץ זצ"ל, נוהג היה רבות להתנהג בהנהגות שאינן מובנות, ורק לעתים הבינו...
המשך בעמ' 7

שביבים
■ *השקעה בטוחה*
■ *עסקת עצים בקרחת יער*
המשך בעמ' 8

שמן למנורה רומז להשראת השכינה
"ויקחו אליך שמן זית זך" יש להבין למה כתוב "אליך"? וביאר האור החיים הקדוש, לפי מה שאמרו...
המשך בעמ' 10

והראש נשאר תלוי ג ימים
ההתנצחות בין היהדות לאסלאם וקידוש השם על אדמת חצי האי הערבי החלו עם צמיחת האסלאם...
המשך בעמ' 11

לתקן את חטא הפירוד

/ הרב יהודה רובן, ערכים

על כוח הנתינה והמסירות של עם ישראל אנו לומדים מהמגילה. כאשר צילו המאיים של המן ריחף על עם ישראל, יצאה קריאה מלשכתה של המלכה (אסתר ד, טז): "לך כנוס את כל היהודים". חובת השעה: להתכנס, להתאחד, להתלכד, להפיל מחיצות ולמחוק פערים. ואכן, המצוקה המשותפת קירבה לבבות. ברשימות ההשמדה השחורות של המן רשומים שמות כל היהודים, מנער ועד זקן - אין הבדל בין חוג למשנהו, אצל מי אתה מתפלל ובעד מי אתה מצביע.

היהודים התכנסו, צעקו בלב אחד, ונענו. שמחת ההצלה הדביקה את כל העם. מרדכי ואסתר מבקשים לשמר את רגשי האחדות. שמחת הישועה - אסור לה להישאר במסגרת הביתית המצומצמת; אני - ומשפחתי, אני - ואנשי שלומי הקרובים. חייבים לפרוץ מעגלים, לשבור חומות, להרחיב את גבולות הידידות, להרבות אחווה ורעות. רק כשנהיה כולנו יחד, איש לא יטיל עלינו פחד.

שתי תקנות קבעו מרדכי ואסתר לדורות: משלוח מנות ומתנות לאביונים. כנגד עוון שנאת חינם - משלוח מנות, כנגד הרכושנות ואהבת הממון - מתנות לאביונים. בפורים אין לדקדק בנתינת המתנות לאביונים ולבדוק אם אכן העני זקוק למתנות אלה או לא, אלא "כל הפושט יד נותנים לו"; כל מי שמבקש - אין להחזיר את פניו ריקם. על כל יחיד ויחיד מוטל לפתוח יד ולב לזולת במאכל ובמשתה, בהענקה שופעת, בפיזור ובהידור, לכל מי שפושט יד. לא מכיוון שאתה מרחם, ולא משום שהזולת מסכן כל כך, אלא משום שאתה אוהב אותו ומשום שהוא יהודי.

הלקח הנלמד לדורות ממגילת אסתר הוא הצורך בחיזוק אחדות העם. באופן זה יוכל הבורא להגן עליו ולהצילו מכל רע. על כן נצטווינו לדורות להדק בפורים את הקשר הקיים בין היהודים ולהרבות במתנות לאביונים, כדי לחזק את השכבות החלשות של עמנו ולהביא שמחה לליבם.

זאת ועוד, כדי לבטל את כוחה הרוחני של גזרת המן נדרשו ישראל לתקן שלושה דברים שהם קלקלו: השתחוויתם לפסלו של נבוכדנצר, אי קבלת דעתו של מרדכי הצדיק, והשתתפותם בסעודת אחשוורוש.

קבלת מצווה מקרא מגילה מלמדת כי ישראל קיבלו עליהם את סמכותה של התורה שבעל פה ושל נושאיה החכמים. בקריאת המגילה מעידים אנו כי עד עצם היום הזה אנו מקבלים בלב שלם את מצוות החכמים.

משלוח מנות ומתנות לאביונים נועדו לתקן את חטא הפירוד. בהשתתפות בסעודת אחשוורוש ביקשו יהודי שושן לבטל את ייחודה של האומה היהודית, כאומרים: "ככל הגויים בית ישראל". במשלוח מנות איש לרעהו ובמתנות לאביונים מוכיחים הם כי את שמירת צביון האומה הם רוצים. באכילה המפרידה קלקלו, ובאכילה המקרבת תיקנו. מצוות אלו יש בהן כדי להבטיח כי ביום הפורים לא יהיה יהודי שלא יוכל לשמוח יחד עם כל ישראל.

ואתה הקרב

/ הרב איתמר הרשקו

פרשת תצוה מיוחדת היא מכל פרשיות התורה, שמתחילת פרשת שמות ועד 'וזאת הברכה'. שכן אין שמו של 'משה' כתוב בפרשתנו.

מתוך חמישים ושנים פרשיות התורה, התייחדה פרשה אחת. בה נחסר שמו של מוסר התורה. וכל זאת משום בקשתו, לאחר חטא העגל- "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת[1]". כדי שלא יאמרו על משה, שהוא לא היה יכול להציל את עם ישראל מכליה[2], ח"ו.

ומכיוון שיצא הדבר מפיו של משה, זה לבסוף התקיים בפרשתנו.

הבקשה של משה, מאת הקב"ה על כך. הייתה כדי להביא להצלת עם ישראל, והשארתו כפי שהוא[3]. למרות שהקב"ה הבטיח למשה, שיעשהו לגוי גדול. וגם כאן, כיוון שיצא הדבר מאת ה', זכה משה לשישים ריבוא צאצאים[4].

במעשה הזה, הראה משה רבינו מסירות נפש, בעבור עם ישראל. עד כדי כך, שהשליך מנגד כל טובה וברכה, ובלבד שישראל יתקיימו ויעמדו. ולכן הפרשה ש"נבחרה" להסתיר בה את משה - היא פרשת תצוה.

שכן פרשה זו היא המדגישה, שאהרון אחי משה - הוא הכהן, יחד עם בניו אחריו. וזאת למרות שמלכתחילה, ייעד הקב"ה את משה, להיות ככהן[5]. אך בזכות טוב לבו של אהרון, שלא קינא במשה. הוא זכה ל'חושן המשפט', שעל הלב[6].

וכשנחסר שמו של משה מאותה הפרשה, אזי מתקיימים בכך שני הפכים. ושניהם הם כעדות, לגדולתו של משה. שמחד אין שמו מוזכר. וכך כשקוראים את הפרשה הבאה, אין שמו של משה עולה, כמי שיכל למנוע זאת מראש. שהרי רק עכשיו, אנו שבים וקוראים עליו. ומאידך התורה שומרת על כבוד משה. כשאין הקב"ה מבקש ממנו, בפניה בשמו - לתת לאהרון ולבניו את הכהונה. והפניה היא בלשון נסתרת - "ואתה תצוה[7]", "ואתה הקרב[8]", "ואתה תדבר[9]".

בשלוש המקומות האלו - לקיחת השמן למנורה, הקרבת אהרון ובניו לכהונה ועשיית בגדי הכהונה. מבקש הקב"ה ממשה שיעשה כן, למרות הקושי שיש בדבר. וכדי לשמור על כבודו, אין הוא מזכירו בשמו. שלא יאמרו על משה, שאין הוא כדאי חלילה, לשמש בכהונה.

שלושת הדברים האלו, הם המבטאים יותר מכל של 'כתרי הכהונה'. שכן מצוות המנורה והדלקתה, נתנה לאהרון עם סיום חנוכת המשכן. וכל זאת על מנת להפיס דעתו, כשלא היה שבטו חלק מחנוכת המשכן[10]. הדבר השני - הוא בחירת אהרון ובניו, והקדשתם כקודש קודשים. והעניין השלישי - נמצא בבגדי הכהונה. שלולי הם, אין הכהן רשאי לעבוד כלל[11]. ואף אין הכהן הגדול, רשאי להחליף בגדיו לבגדי ההדיוט, וכן להיפך.

את הדברים האלו, גילה משה בתפילתו על ישראל. שכן הם נשארו בקדושתם, ואף בניהם אחריהם. וכן מחל להם הקב"ה, על אותו העוון. ובכל הדורות, נשארו עמנו מצוות ההדלקה, של נרות החנוכה[12]. כשכל ישראל הפכו בכך, להיות כממלכת כהנים וגוי קדוש. ואף ה"בוגדים" שבנו, לא זזה חיבתו של הקב"ה מהם[13].

ובהקרבה הזו של משה, הוא זכה וזיכה את כל ישראל.

1 - שמות לב, לב
2 - 'מספרך', (ברכות לב) מכל התורה כולה. שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים - רש"י שם
3 - 'לאברהם ליצחק ולישראל', (ש"ר) אם לשרפה הם זכור לאברהם שמסר עצמו להשרף עליך באור כשדים אם להריגה זכור ליצחק שפשט צוארו לעקידה אם לגלות זכור ליעקב שגלה לחרן ואם אינן נצולין בזכותן מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול ואם כסא של ג' רגלים אינו עומד לפניך בשעת כעסך ק"ו לכסא של רגל א' (ברכות לב) - שם, יג
4 - וא"ר יוחנן משום ר' יוסי בכל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה, אפי' על תנאי לא חזר בו. מנא לן, ממשה רבינו שנא' (דברים ט, יד) 'הרף ממני ואשמידם וגו' ואעשה אותך לגוי עצום'. אע"ג דבעא משה רחמי עלה דמלתא ובטלה, אפ"ה אוקמה בזרעיה שנא' (דברי הימים א כג, טו) 'בני משה גרשום ואליעזר ויהיו בני אליעזר רחביה הראש וגו' ובני רחביה רבו למעלה' וגו'. ותני רב יוסף למעלה מששים רבוא אתיא רביה רביה כתיב הכא רבו למעלה וכתיב התם (שמות א, ז) 'ובני ישראל פרו וישרצו וירבו' - ברכות ז.
5 - 'ויחר אף', (זבחים קב) ר' יהושוע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה נא' בו רושם, וזה לא נאמר בו רושם ולא מצינו שבא עונש ע"י אותו חרון. אמר לו רבי יוסי, אף בזו נאמר בו רושם. 'הלא אהרן אחיך הלוי', שהי' עתיד להיות לוי ולא כהן, והכהונה הייתי אומר לצאת ממך. מעתה לא יהי' כן ,אלא הוא יהי' כהן ואתה הלוי. שנאמר (דברי הימים א כג) 'ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי' - רש"י שמות ד, יד
6 - 'וראך ושמח בלבו', לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה ומשם זכה אהרן לעדי החשן הנתון על הלב - שם
7 - "ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד, באהל מועד מחוץ לפרכת אשר על העדת יערך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר" - שמות כז, כ-כא
8 - "ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר בני אהרן" - שם כח, א
9 - "ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה ועשו את בגדי אהרן לקדשו לכהנו לי" - שם, ג
10 - 'בהעלתך', למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים. לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים, חלשה דעתו, שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו. אמר לו הקב"ה - 'חייך, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות' - רש"י במדבר ח, ב
11 - 'בני אהרן הכהן', כשהוא בכיהונו. הא אם עבד בבגדי כהן הדיוט, עבודתו פסולה. 'בני אהרן הכהנים', כשהם בכיהונם. הא כהן הדיוט שעבד בשמונה בגדים, עבודתו פסולה - רש"י ויקרא א, ז- ח
12 - אבל ענין ההגדה הזו, לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו.
ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבינו נסים, שהזכיר האגדה הזו ואמר - "ראיתי במדרש, כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו, יש חנכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנכה שקרויה על שמם, והיא חנכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנכת המזבח", עד כאן לשונו.
וראיתי עוד ב"ילמדנו" (תנחומא בהעלותך ה), וכן בבמדבר רבה טו ו - "אמר לו הקב"ה למשה: לך אמור לאהרן 'אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו - וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם". והנה, דבר ידוע שכשאין בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנכת חשמונאי, שהיא נוהגת אף לאחר החורבן בגלותנו - רמב"ן במדבר ח, ב
13 - סנהדרין לז.

החילוק בין המנורה בבית המקדש לנרות חנוכה

/ הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

בפרשתנו כתוב, ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד. (שמות כ"ז, כ')

במדרש תנחומא (פרשת תצוה) מובא, שנס גדול נעשה במנורה, שהיו מדליקים אותה בתחילת השנה, והייתה דולקת במשך כל השנה.

והקשו על דברי המדרש: הלא יש מצוה להדליק את המנורה בכל יום ויום?

ותירץ על כך ה"חידושי הרי"ם", שכל יום הוסיפו מעט שמן למנורה, וכשם שלענין שבת המוסיף שמן בנר, חייב משום מבעיר, (כמובא במסכת ביצה כ"ב ע"א), כך גם יוצאים ידי חובת הדלקת הנרות על ידי הוספת שמן.

ובספר "מרפסין איגרי" בפרשתנו, הקשו, וז"ל: הלא ב"שולחן ערוך", הלכות חנוכה (סימן תרע"ה סעיף ב') מבואר, שאם בשעת ההדלקה לא היה שמן כשיעור שידלוק חצי שעה, לא מועיל להוסיף לאחר ההדלקה שמן נוסף, אלא צריך לכבות, ולהוסיף שמן כשיעור, ולחזור ולהדליק.

ואם אכן הוספת שמן לנר נחשבת להדלקה, ובאופן זה קיימו את מצות הדלקת המנורה בבית המקדש, כפי שכתב ה"חידושי הרי"ם", מדוע לא מועיל להוסיף שמן בעוד נרות החנוכה דולקים? עכ"ל.

א תירצו שם בשם הגרי"מ פיינשטיין, וז"ל: שונה הדלקת נרות במקדש מהדלקת נרות חנוכה, שכן מצות נרות חנוכה נועדה לפרסם הנס.

לכן, במקום שצריך שיקיים הדלקה גרידא, כמו בהדלקת הנרות במקדש, א"כ יוצאים ידי חובה גם בהוספת שמן שנחשבת להבערה והדלקה.

אך בהדלקת נרות חנוכה שעניינה ותכליתה היא פרסום הנס, לו ולאחרים, א"כ אין זה מתקיים אלא בקיום שני פרטים, האחד: הדלקה ממש, והשני: הדלקה למשך זמן מספיק (חצי שעה) לפרסום הנס.

לפי זה, הגם שהוספת שמן נחשבת להבערה והדלקה, אך אין זה אלא מבחינה דינית והלכתית בלבד, ואילו במקום שצריך שמעשהו יפרסם את הנס לו ולאחרים, א"כ עדיין צריך מעשה הדלקה כצורתו הרגילה, שרק כך, באופן שהאדם רגיל בכך, מתפרסם לו ולאחרים הנס. עכ"ל. (וכן תירץ שם גם הרב דניאל כליפה שליט"א).

ב עוד הביאו לתרץ במרפסין איגרי שם, בשם הרב ח.ש. כהן שליט"א, והרב יחזקאל שיינפלד שליט"א, שהנה הגר"ח הלוי (פרק ט'

מהלכות ביאת המקדש) מצביע על חילוק מהותי בין מצות הדלקת הנרות במקדש, לבין מצות הדלקת נרות חנוכה, כפי שיבואר.

מצות הדלקת הנרות במקדש היא לא עצם פעולת ההדלקה, אלא ההכנה והדאגה לכך שבהיכל ידלקו הנרות, ומכיוון שהנרות דלקו כראוי, קיים את המצווה.

מה שאין כן בנרות חנוכה, עצם פעולת ההדלקה היא המצווה (דקיי"ל הדלקה עושה מצוה - שבת כ"ג ע"א). הלכות שונות נגזרות מחילוק מהותי זה, אך אין כאן המקום לפורטם.

ומכיון שכך, ניתן להבין מדוע בזמן הדלקת נרות חנוכה צריך שכל כמות השמן הנצרכת לזמן ההדלקה תהיה מוכנה, היות ושעת ההדלקה זה הוא זמן קיום המצווה. אולם בזמן הדלקת המנורה במקדש אין לנו צורך שאז תהיה כל כמות השמן, מכיוון שאין כל מיוחדות ברגע זה אלא בתוצאה, שהיא - בעירת הנרות בהיכל.

ולכן די בתוספת כל שהיא של שמן למנורה המבטאת את הדאגה לדליקת הנרות בהיכל, ובכך לקיים את המצווה לדאוג לכך שהנרות ידלקו בהיכל. עכ"ל.

ג לענ"ד י"ל בס"ד שיתכן שהן בהדלקת נרות המקדש, והן בהדלקת נרות חנוכה, צריך שיהיה שמן כפי משך זמן ההדלקה. והחילוק בין המקרים נובע מכך שבבית המקדש מכוח הנס, תמיד היה במנורה שמן המספיק לכל משך זמן ההדלקה, לפיכך די היה בשפיכה מועטת של שמן חדש, רק כדי לקיים את מצות ההדלקה.

מה שאין כן בהדלקה רגילה של נרות חנוכה, שלא נעשה בה נס, צריך שיהיה שמן כפי שיעור משך זמן ההדלקה, כפי שהיו צריכים במקדש לולא הנס.

שו"ת חורף

הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

שו"ת בענייני 'פורס מפה ומקדש' - י"ד אדר שחל להיות בערב שבת

ש. האם קיום סעודת פורים בדרך של 'פורס מפה ומקדש' הוא לכתחילה?

ת. לכאורה יש שתי סיבות לומר מדוע אין זה לכתחילה:

א) מאחר ומכניס עצמו לכמה מחלוקות וספיקות הלכתיים כמו שיבואר בהמשך.

ב) קובע סעודה חשובה ביום ששי - ומבואר בהלכה[א] שאין לקבוע סעודה חשובה ביום ששי מפני כבוד השבת.

ונחזי אנן, ובתחילה נתייחס לסיבה השנייה הנ"ל.

הנה בגמרא[ב] מסופר על שלושה תנאים (רבן שמעון בן גמליאל, רבי יהודה ורבי יוסי) שישבו בסעודה בערב שבת ובאמצע סעודתם קדש עליהם היום, והסתפקו מה עליהם לעשות (האם להמשיך את הסעודה כרגיל, או לסיים את הסעודה ולברך ברכת המזון) ולמעשה המסקנה בגמרא היא לא להפסיק, אך גם לא להמשיך את הסעודה כרגיל אלא 'פורס מפה ומקדש' - ופרטי הדינים בזה יבוארו לקמן.

ויש להבין היאך תנאים אלו הגיעו למציאות כזו שישבו בסעודה עד ממש כניסת השבת? והרי אין לקבוע סעודה חשובה ביום ששי מפני כבוד השבת?

ובפשטות יש לומר שאכן לא הייתה זו סעודה חשובה אלא סעודה שרגילים בה בימות החול שאותה כן מותר לאכול ביום ששי, ונמשכו בסעודה זו עד כניסת השבת[ג].

אך שמא יש לומר באופן אחר ובאמת הייתה זו סעודה חשובה אלא שבמקרה כגון זה שהסעודה ממשיכה ומשתלבת עם סעודת השבת, **אין לחוש בזה לפגימה בכבוד השבת** ואבאר דבריי.

הנה מצינו ג' ביאורים מדוע קביעת סעודה חשובה בערב שבת מהווה פגימה בכבוד השבת.

א) שלא יכנס לשבת בלי תאבון לאכול את סעודת ליל שבת[ד].

ב) מתוך טרדת הסעודה לא יתעסק בצרכי שבת וימנע מעונג שבת[ה].

ג) זלזול בכבוד השבת שמשווה את יום הששי ויום השבת קודש להדדי[ו].

והנה אם הטעם הוא כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול, הרי שכל זמן שאוחז באותה סעודה האיצטומכא (הקיבה) פתוחה לאכול ולא נסתם תאבונו[ז], ואם הטעם הוא משום שמתוך טרדת הסעודה לא יתעסק בצרכי שבת, לזאת יש לומר שמאחר וסעודה זו ממשיכה אל תוך השבת ונהפכת להיות גם סעודת שבת, וצרכי סעודה זו כבר מוכנים אם כן כשם שיכול לקבל שבת מוקדם ולא חוששים שעל ידי מקצר מהזמן שיש לו ביום ששי להכין צרכי שבת - אם כן הוא הדין בנידון דידן.

ואם הטעם הוא משום זלזול בכבוד השבת שמשווה את יום הששי ויום השבת קודש להדדי - לזאת יש לומר שמאחר ואין מדובר כאן בשתי סעודות שונות אלא סעודה אחת שמתחילה ביום ששי וממשיכה אל תוך יום השבת - אין בכך זלזול בכבוד בשבת.

וממילא מובן היאך אותם תנאים החלו סעודה ביום ששי - על אף שהייתה זו סעודה חשובה אך עיין בהערה[ח].

וגם אם לא נקבל כל זאת, מכל מקום כאשר מדובר על פורים שחל ביום ששי שהסעודה היא סעודת מצווה בזמנה שמעיקר הדין מותר לערוך אותה בכל היום, שהרי זו זמנה - ורק יש דין לכתחילה להקדימה לתחילת היום[ט], נראה שכאשר מקיים סעודה זו בדרך של 'פורס מפה ומקדש' הרי זה מתגבר על הדין 'לכתחילה' הנ"ל.

ואכן מצאנו במאירי במסכת כתובות[ו] שכתב בתוך דבריו:

'ואף אנו ואבותינו נוהגים בפורים שחל להיות ערב שבת שמתחילין בסעודה מבעוד יום עד שיקדש היום ופורסין מפה ומקדשין וגומרין את הסעודה...'

ואולי ניתנה הרשות לומר שזה היה המקרה עם התנאים הנ"ל במסכת פסחים, שמדובר היה בפורים שחל להיות בערב שבת, וזהו פשר דבר של סעודה זו, וקצת רגליים לדבר מכך שרבי יוסי אמר לרבן שמעון בן גמליאל (בסוגיא שם) **'הגם לכבוש את המלכה עמי בבית'** שהוא פסוק ממגילת אסתר שהוא מעניינו של יום[יא].

ולכן נראה שמצד סיבה זו - כבוד השבת - הרי זה לכתחילה ואין בכך פגם[יב].

אמנם מצד הסיבה הראשונה אכן יש לעיין שכפי שיתבאר לקמן יש כמה מחלוקות וספקות הלכתיים ביחס לפרטי הדינים של 'פורס מפה ומקדש' ומדוע יכניס עצמו לכתחילה לתוך מחלוקות אלו[יג]?

אך מכל מקום כאשר מדובר על פורים שחל בערב שבת - שכבר מצינו לעיל שכך אכן היה המנהג לכתחילה בכמה מקומות[יד] - קשה לומר שקיום הסעודה בדרך זו היא בצורה של 'דיעבד', ועל אף שאין זה המנהג הפשוט והרווח - לפחות בקרב בני אשכנז - (שהמנהג הפשוט הוא להקדים את הסעודה קודם חצות או קודם שעה עשירית[טו]) מכל מקום גם למנהג זה יש שורש ומקור[טז], ואם יוכל להוציא עצמו מהספקות ההלכתיים על ידי הפתרונות השונים - כמו שיבואר בכל מקרה במקומו - בוודאי עדיף טפי.

אמנם זאת יש לדעת שאם מכיר את עצמו שלאחר שהוא שותה כמה כוסות של יין הרי הוא 'נשפך' ואינו נאסף אל עצמו עד הבוקר, בוודאי לא ינהג כן, שהרי עלול הוא להפסיד את מצוות הקידוש בכניסת השבת, ותפילת ערבית, ומצוות קריאת שמע, וסעודה ראשונה של שבת בזמנה, ובוודאי עדיף שיקיים את סעודת פורים מוקדם ביום ששי, ועד כניסת השבת יספיק להתאושש ולקיים את כל מצוות ליל שבת כדבעי.

ש. מתי יש להתחיל את הסעודה כאשר מקיימה בדרך זו של 'פורס מפה ומקדש'?

ת. ראיתי מי שכתב שיש להתחיל את הסעודה לפני סוף השעה התשיעית וציין למשנה ברורה בסימן רמ"ט (ס"ק י"ג) אמנם לעניות דעתי אין זה נכון, ששם מדובר באופן שמתנהג לפי המנהג הרווח ומפריד בין סעודת פורים לסעודת ליל שבת ובמקרה כזה אכן יש דין לכתחילה מפני 'כבוד השבת' להקדים את הסעודה (על אף שזו סעודת מצווה בזמנה).

אבל כאשר מחבר את סעודת פורים וסעודת שבת ביחד על פי הדין של 'פורס מפה ומקדש' כבר ביארתי לעיל שאין בכך פגם ב'כבוד שבת', ולכן גם אם ביום ששי רגיל אין להתחיל סעודה סמוך לכניסת השבת, בפורים שחל בערב שבת שיש מצווה לעשות סעודה, וזו סעודת מצווה בזמנה שמעיקר הדין ניתן לקיימה בכל שעות היום, נראה שאם מתנהג בדרך זו של 'פורס מפה ומקדש' יכול לכתחילה להתחיל את הסעודה מתי שירצה ואף לאחר סיום השעה התשיעית[יז], ובלבד שיהיה מספיק זמן לאכול מאכלים חשובים עוד קודם כניסת השבת[יח] (ועיין בהערה)[יט], שזהו הזמן של הסעודה בי"ד אדר.

ש. מתי יתפלל תפילת מנחה?

ת. תפילת מנחה יש להתפלל קודם תחילת הסעודה (למשל במניין 'מנחה גדולה') שהרי אין להתחיל בסעודה כאשר כבר הגיע זמן תפילת המנחה, וגם כדי שלא יצטרך להפסיק באמצע סעודתו יותר מדי זמן.

ש. מתי יפסיק את סעודתו כדי לקבל שבת ולעשות קידוש?

ת. בזמן הדלקת הנרות יפסיקו את סעודתם, ידליקו נרות שבת, ואז יקבלו את השבת ולכל פחות כמה דקות קודם השקיעה וזאת כדי לקיים מצוות 'תוספת שבת'.

מנהג יפה יהיה לעשות סדר 'קבלת שבת' בצוותא עם כל יושבי הסעודה או לכל הפחות באמירת 'הריני מקבל עלי מצוות תוספת שבת', ואז יעשו קידוש לפי הפרטים שיבוארו לקמן, וניתן לעשות קידוש עוד קודם השקיעה.

בכך (שמקבל את השבת **קודם** הקידוש) מרוויח גם את הדעה הנוקטת שאין לקבל את השבת בקידוש עצמו[כ] (אך אם מקדש לאחר השקיעה לא צריך לזאת) וראה בשאלה הבאה לעניין תפילת ערבית.

ש. מתי יתפלל ערבית?

ת. שתי אפשרויות בדבר.

ניתן להתפלל ערבית לאחר סיום הסעודה[כא], ויקבעו מניין לתפילת ערבית כגון בשעה 21:00 או בכל שעה אחרת הנוחה להם.

לחילופין ניתן להתפלל ערבית קודם הקידוש (ואז אז ימתינו לצאת הכוכבים, ואת הזמן בין הדלקת הנרות לצאת הכוכבים ימלאו במזמורי קבלת שבת כטוב ליבם) ויקפידו שלא יעבור זמן 'שיעור עיכול' עד שישובו לסעודתם.

ויכולים הגברים - לצורך תפילת ערבית - לעזוב את מקום הסעודה באמצע הסעודה בשביל ללכת לבית הכנסת מאחר ומשאירים את הנשים סביב השולחן - ראה בהערה[כב].

באפשרות זו מרוויח את מה שכותבים בשם האריז"ל[כג] שעל אף שעל פי ההלכה מותר לעשות קידוש קודם תפילת ערבית, מכל מקום על פי תורת הקבלה הרי זה מהפך את סדר עליית העולמות והמשכת המוחין, ועיין עוד בהערה[כד].

ש. האם בקידוש יש לברך ברכת 'בורא פרי הגפן'?

ת. אם לא שתה יין במהלך הסעודה קודם הקידוש בוודאי מברך ברכת בורא פרי הגפן, אך אם כבר שתה יין (וכפי שמצוי בסעודת פורים) נחלקו בכך הראשונים האם לברך ברכת היין בקידוש או לא, ובמקום אחר כתבתי ג' אפשרויות לבאר מחלוקת ראשונים זו, ואין טעם לכפול הדברים.

על כל פנים נפסק להלכה שאינו מברך ברכת בורא פרי הגפן ואומר את כל נוסח הקידוש מלבד ברכת היין.

ואם יש מי מבאי הסעודה שלא שתה יין, יתנו לו לעשות את הקידוש, ובכך ייצאו מידי מחלוקת זו.

ש. מה הכוונה 'פורס מפה'?

ת. הכוונה היא שקודם הקידוש פורס מפה על שתי חלות, והטעם הוא כדי לעשות היכר שמעתה והלאה הרי זו סעודה חדשה לכבוד שבת קודש[כה].

ויש שלמדו שיש לפרוס מפה על כל השולחן ולא רק על שתי החלות[כו].

ש. האם מברכים 'המוציא' לאחר הקידוש? והיאך מקיימים מצוות 'לחם משנה'?

ת. גם בזה נחלקו הראשונים שמחד נמצא באמצע סעודת פת[כז], ומדוע יברך שוב על הפת באמצע הסעודה? אך מאידך יש לומר שמאחר וקודם הקידוש היה אסור באכילה שמא יש כאן 'הפסק' וחייב לברך שוב.

למעשה גם בזה נפסק שאינו מברך המוציא מחמת 'ספק ברכות להקל'[כח] (וכן לא צריך ליטול ידיו שוב) אך עדיין צריך לקיים מצוות 'לחם משנה' על ידי שיבצע על שתי ככרות ועיין בהערה[כט].

ואם יוכלו לשמוע ברכת המוציא ממי שלא אכל פת, או ממי שמתחיל את סעודתו זה עתה (וסעודת פורים קיים מוקדם יותר) עדיף טפי כדי לצאת מידי מחלוקת זו ועיין בהערה[ל].

ש. האם צריך לאכול פת לאחר הקידוש?

ת. כן. גם בשביל דין 'קידוש במקום סעודה'[לא], גם בשביל דין של 'לחם משנה'[לב], וגם לעניין קיום מצוות סעודת שבת, ולכתחילה יאכל יותר מ'כביצה', ובדיעבד די בכזית[לג].

כמו כן יוכל עוד מאכלים חשובים עבור כבוד השבת בסעודת שבת.

ש. האם צריך להקפיד לאכול פת לאחר צאת הכוכבים?

ת. לכתחילה יקפיד לאכול כזית פת לאחר צאת הכוכבים, מאחר ויש הנוקטים שלא יוצאים ידי חובת 'סעודת שבת' כאשר אוכלים מבעוד יום[לד].

ש. מה יזכיר בברכת המזון? 'על הניסים' או 'רצה והחליצנו' או שניהם?

ת. באופן שאכל כזית פת קודם הקידוש וגם אכל כזית פת **לאחר צאת הכוכבים** הרי שהתחייב גם באמירת 'על הניסים' וגם באמירת 'רצה והחליצנו' ויש לעיין האם בהזכרת שניהם יש חשש של 'תרתי דסתרי', ואם כן מה יזכיר ועל מה יוותר.

המשנה ברורה[לה] אכן למד שיש בכך 'תרתי דסתרי' ופסק שיזכיר רק 'רצה והחליצנו', מאחר והזכרת רצה והחליצנו חשובה יותר שאם לא אמרה בליל שבת צריך לחזור ולברך לכולי עלמא, מה שאין כן בהזכרת על הניסים.

אך ב'מאירי'[לו] מבואר שאין בכך תרתי דסתרי מאחר וגם ט"ו הוא יום משתה ושמחה, ומאחר והתחיל את הסעודה בי"ד יש לו להזכיר גם על הניסים וגם רצה והחליצנו[לז].

ועוד יש לציין לשיטת הט"ז[לח] באשר לר"ח שחל במוצ"ש שיכול להזכיר גם 'רצה והחליצנו' וגם 'יעלה ויבוא' ואין בזה משום 'תרתי דסתרי' כי קודם אומרים 'רצה' על השבת שהייתה, ולאחר מכן אומרים 'יעלה ויבוא' על ראש חודש שזה עתה בא, ואם כן הוא הדין כאן בתחילה אומר 'על הניסים' על יום הפורים שהיה, ואחר כך אומר 'רצה' על השבת של עכשיו.

ובאופן שהתפלל ערבית באמצע הסעודה יש לדון אם שיטת הט"ז שייכת[לט] (ולמעשה יש לומר שגם עצם הקידוש נחשב כתפילת ערבית לעניין זה ויל"ע) אך דברי המאירי עדיין שייכים ודו"ק.

על כל פנים אחר שהמשנה ברורה פסק לומר רק 'רצה' כך יש לנהוג (ומי שיאמר גם 'על הניסים' וגם 'רצה' - יש לו על מי לסמוך[מ]) והרוצה יכול להוסיף ב'הרחמן':

'הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מרדכי ואסתר וכו'...'.

אך יש לעיין מה יהיה הדין באופן שלא אכל כזית פת לאחר צאת הכוכבים.

ש. האם ירושלמי שרוצה לחוש לשיטות הראשונים שזמן קיום הסעודה בשנה כגון זו הוא ביום ששי גם עבור המוקפים[מא] - האם יכול לקיים סעודה זו באופן של 'פורס מפה ומקדש'?

ת. נראה שמאחר ועיקר זמן הסעודה לירושלמים בשנה זו הוא ביום ראשון, הרי שגם אם רוצה לחוש לשיטות הראשונים שיש לקיים את הסעודה ביום ששי, יקיים אותה קודם חצות היום ולא באופן של 'פורס מפה ומקדש'[מב].

לתגובות והארות: shyogel@gmail.com

א - שו"ע או"ח סימן רמ"ט סעיף ב'.
ב - פסחים דף ק' עמוד א'.
ג - ועל אף שיש מצווה להימנע מלקבוע סעודה שנהוג בה בחול משעה תשיעית ולמעלה, שמא מדובר שהתחילו בהיתר כמבואר במשנה ברורה שם ס"ק ט"ז.
ד - כך פירש רש"י בגיטין ל"ח עמוד ב', והוא הטעם המוזכר בשולחן ערוך סימן רמ"ט סעיף ב', והוסיף המשנה ברורה (ס"ק י"א) שאף שלפי טעם זה לכאורה לא היה אסור לערוך סעודה כזו בשעות הבוקר המוקדמות, מכל מקום כיוון שמרבה בסעודתו שלא כרגילותו עדיין יש לחוש שלא יאכל בלילה לתאבון, ועוד יש לבאר שחוששים שמא יימשך בסעודתו גם לזמן הסמוך לכניסת השבת - ביאור הלכה סימן תמ"ד סעיף ז' ד"ה 'סעודת'.
ה - כן כתב הרשב"א בגיטין שם בשם רבינו חננאל ומובא במגן אברהם סימן רמ"ט ס"ק ד' ובמשנה ברורה שם ס"ק י'.
ו - ביאור הלכה שם ד"ה 'מפני כבוד השבת' בשם הפרי מגדים.
ז - עיין בפסקי תשובות סימן רע"א סוף אות י"ד, אולם יש להעיר שאם באמצע הסעודה יעשה הפסקה בשביל תפילת ערבית ולא ממשיך את סעודתו ברציפות, שמא במקרה כזה אכן יסתמו מעיו ותאבונו, אך בשו"ת זרע אמת חלק ג' סימן ע"ט מבואר שגם כאשר יוצא לבית הכנסת להתפלל ואז חוזר ופורס מפה ומקדש לא נסתם תאבונו.
ח - ועל אף שהם בתחילת הסעודה אכן לא ידעו שמותר להמשיך את הסעודה הלאה כדמוכח בסוגיא שם, ואם כן לא ניתן לבאר בכך את המעשה של התנאים הנ"ל, מ"מ ניתן ללמוד מכך לדידן לאחר שנפסקה הלכה של 'פורס מפה ומקדש'.
ט - כמבואר ברמ"א סימן רמ"ט סעיף ב' ובמשנה ברורה שם ס"ק י"ג.
י - דף ז' עמוד ב'.
יא - שמעתי מהרב הלל גרינוולד שליט"א.
יב - אך בשו"ת מהרי"ל סימן נ"ו אות ח' בדברי השואל מבואר שכל דין 'פורס מפה ומקדש' - הוא בדיעבד.
יג - עיין לדוגמא בשו"ע הרב סימן רע"א סעיף י"א.
יד - עיין בספר נהר מצרים שכתב: 'ונשחל פורים בערב שבת המנהג היפה והנעים הוא לעשות את הסעודה בערב שבת אחר תפילת מנחה ובאמצע הסעודה פורס מפה ומקדש...וכן הוא מנהגנו בעיה"ק ירושלם ת"ו וכן אנחנו נוהגים וכן נוהגים רבים מיראי ה' ומחושבי שמו'. ובלוח ההלכות והמנהגים (זלזניק) פורים תשפ"א הערה 156 מקונטרס 'משנתם' (תשע"ב) שמביא בשם הגראמ"מ שך זצ"ל שבקלעצק הגאון ר' איסר זלמן מלצר זצ"ל פרס מפה וקידש, והוסיף שכאן בארץ ישראל אי אפשר להנהיג כן, ולא ביאר טעמו.
טו - עיין ברמ"א בסימן תרצ"ה סעיף ב' שכשחל פורים ביום ששי יעשו את הסעודה בשחרית משום כבוד שבת.
טז - עיין בבית יוסף סימן תרצ"ה בשם ספר ארחות חיים שהכל לפי המנהג, ועיין בשו"ת זרע אמת ח"ג סימן ע"ט (שו"ת לאו"ח סימן תרצ"ה).
יז - שוב מצאתי כן להדיא בשו"ת זרע אמת שם.
יח - כמבואר ברמ"א סימן תרצ"ה סעיף ב' שרוב הסעודה צריכה להיות ביום.
יט - יש לציין שבחצרות חסידים נוהגים באופן כללי גם בשנים רגילות להתחיל את הסעודה סמוך מאוד לערב ועיין בזה בספר פסקי תשובות סימן תרצ"ה אות ה'.
כ - ראה מה שכתבתי בזה בשו"ת בסוד שיח חלק א' סימן י"ח הערה ט"ו (אך עיין לקמן הערה ל' שייתכן שבכך שמקבל את השבת קודם הקידוש מפסיד בכך שנכנס למחלוקת באשר לברכת 'המוציא').
כא - ראה משנה ברורה סימן רע"א ס"ק י"א.
כב - לדעת הרמ"א בסימן קע"ח סעיף ב' מותר לצורך מצווה עוברת לעקור ממקומו גם באופן שלא משאיר מקצת חברים בשולחן, אך לדעת השולחן ערוך שם צריך להשאיר מקצת חברים.
כג - כף החיים סימן רע"א אות כ"ב.
כד - בספר 'ערב פסח שחל בשבת' כתב לפקפק על דברי הכף החיים שהאר"י ז"ל התכוון לבאר ע"פ המהלך הרגיל את העניינים, אבל אם עפ"י ההלכה יש אפשרות אחרת, אם כן גם סדר העולמות מתהפך ומסתדר לפי ההלכה.
כה - ואין לומר שהטעם הוא שתמיד מכסים את הפת בשעת הקידוש כדי שלא תראה הפת

בושתה, שמברכים על היין קודם הפת, שהרי יתבאר לקמן שלא מברכים 'ברכת המוציא' על הפת, אך מהטעם שמכסים את הפת משום 'זכר למן' יש אכן עוד טעם מדוע לפרוס מפה על הפת - עיין סימן רע"א סעיף ט' ובמשנה ברורה שם.
כו - עיין בספר פסקי תשובות סימן רע"א הערה 147.
כז - ראה פסקי תשובות סימן תרצ"ה אות ב' אם ניתן לצאת ידי חובת סעודת פורים ללא פת.
כח - משנה ברורה סימן רע"א ס"ק י"ח.
כט - ומה שלכאורה קשה היאך שייך לקיים מצוות 'לחם משנה' ללא 'ברכת המוציא' והיאך שאר המסובים יוצאים ידי חובת מצווה זו בבציעת בעל הבית - עיין בספר 'מנחת אשר' על במדבר סימן כ"ב אות ג'.
ל - ויש לעיין באופן שלא קיבל את השבת קודם הקידוש ועושה את הקידוש קודם השקיעה, ולא אמרו 'בואו ונקדש' (עיין סימן רע"א סעיף ה') האם בכה"ג לכו"ע לא צריך לברך המוציא.
לא - משנה ברורה סימן רע"א ס"ק ל"ה.
לב - עיין במנחת אשר שם שייתכן שגדר מצוות 'לחם משנה' היא באכילה מפרוסת הבציעה על ב' ככרות.

לג - לעניין קידוש במקום סעודה די בכזית, אבל לעניין קיום מצוות סעודת שבת יש לכתחילה לאכול כביצה ובדיעבד סגי בכזית כמבואר בסימן רצ"א סעיף א' ובמשנה ברורה שם ס"ק ב', וכן בשער הציון סימן רע"א ס"ק מ"ג.
לד - ראה משנה ברורה סימן רס"ד ס"ק ה'.
לה - סימן תרצ"ה ס"ק ט"ו.
לו - מאירי (בית הבחירה) לכתובות דף ז' עמוד ב', ולפסחים דף ק"ב עמוד א'.
לז - ויש לשים לב ששיטת המאירי שייכת רק בי"ד אדר שחל ביום ששי, ולא בסעודת פורים בירושלים כאשר ט"ו אדר חל ביום ששי ודו"ק.
לח - על שו"ע או"ח סימן קפ"ח ס"ק ז'.
לט - עיין משנה ברורה סימן תרצ"ה ס"ק ט"ז וסימן קפ"ח ס"ק ל"ב ול"ד.
מ - שכך נקט המגן אברהם סימן תרצ"ה ס"ק ט' ועוד.
מא - עיין בר"ן על הרי"ף על מסכת מגילה דף ג' עמוד א'.
מב - קונטרס פורים המשולש לגר"ש דבילצקי זצ"ל.

סיפור לשבת

טיול אל מחוץ לעיר

הרה"ק רבי ברוך מגארליץ זצ"ל נולד בשנת תק"צ בערך, כבנו החמישי של מרן הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע. ונקרא על שם זקינו הגאון בעל ה'ברוך טעם' זצ"ל. אביו הקדוש העיד גדולות על נשמתו, שמזה שלש מאות שני לא ירדה נשמה גבוהה כזו לעוה"ז. היה חתן הגה"ק בעל ה'ייטב לב' זצ"ל מסיגוט. בתחילה כיהן כאב"ד רודניק, בה כיהן אביו הק' ברבנות טרם שנתקבל לאב"ד צאנז, אח"כ נתקבל לאבד"ק גארליץ. היה קנאי נלהב ולא נשא פנים לשום איש. עבודתו הק' הייתה באופן מוצנע טמיר ונעלם. לפי עדות גדולי דורו היה גם גדול בתורה בחריפות ובבקיאות. נפטר ב' דר"ח אדר שנת תרס"ו ומנו"כ בעיר גארליץ.

הרה"ק רבי ברוך מגארליץ זצ"ל, נוהג היה רבות להתנהג בהנהגות שאינן מובנות, ורק לעתים הבינו בני ביתו ומקורביו את מעשיו הטמירים.

פעם יצא עם בעל-עגלה לנסיעה מחוץ לגארליץ. לפני היציאה את העיר פגש ביהודי בשם רבי שאול שהיה 'מלמד' בעירו והוא התהלך כשראשו בל עמו. לשאלת הרבי מדוע זה רעים פניו, השיב שהנה עוד שבועיים חג הפסח וכל ממון אין בידו להוצאות החג.

ביקשו רבי ברוך לעלות על העגלה ולהצטרף אליו למסע מחוץ לעיר. בתחילה ניסה המלמד לסרב מאחר והוא עתה בדרכו לחפש מלאכה, תהיה אשר תהיה, להתפרנס ממנה, אך הרבי ציווה עליו במפגיע והוא עלה על העגלה.

הם נסעו כמה שעות ובאו לעיר אחת, שם הורה הרב מגארליץ לעצור ליד 'אולם שמחות' זעיר, ובו מסעדה יהודית שבבעלותו של יהודי אחד.

הרב מגארליץ ביקש מן המלמד שהצטרף אליו לרדת מן העגלה, נתן בידו כמה פרוטות, וביקשו לרכוש עבורו כוס בירה. משבא ר' שאול המלמד ובידו כוס הבירה נתן לו הרב פרוטות נוספות שירכוש אף עבור עצמו כוס בירה. שב המלמד אל הפונדק ובאותו הרגע הורה הרבי לבעל העגלה להימלט מן המקום במהירות...

כעבור דקות אחדות יצא ר' שאול מן הפונדק ובידו כוס המשקה, והנה נעלמה העגלה עם הרבי והוא נותר כך לבדו.

נכנס וסיפר לבעל הבית את אשר עשה עמו הרבי מגארליץ, תהה על דבר זה ושאל את בעל הפונדק מה יעשה עתה.

'לא רחוק מכאן' השיב לו בעל הבית, 'ישנה תחנת רכבת, ובסכום קטן תרכוש לך נסיעה אל תחנה הסמוכה לגארליץ עירך'. אלא שאני מציע לך להיוותר כאן מאחר ובעוד כמה שעות תיערך באולם אשר לי סעודת אירוסין מפוארת, וכפי שאתה נראה כבר זמן רב לא סעדת את ליבך בסעודה הגונה'. הסכים ר' שאול ונותר בפונדק.

בשעות הערב, משבאו המחותנים, הכירם היטב, הן את השידוך הזה ערך הוא. שעות וימים השקיע בכדי לשכנע את המחותנים שמתאימים המה, אך לאחר שהשתדכו, התחמקו מלשלם לו דמי שדכנות. הם אף קבעו את סעודת האירוסין כאן, הרחק מגארליץ כדי שהשדכן לא יתבע את המגיע לו. אך עתה לא נותנה להם ברירה והם נאלצו לשלם לו את מלוא

המשך בעמוד הבא...

החוב בסכום נכבד וניכר כפי היכולת של העשירים הללו.

לימים, משפגש שוב המלמד ר' שאול את הרה"ק רבי ברוך מגארליץ, שאלו הרב: 'נו ר' שאול, האם למקום טוב נטלתי אתכם באותו טיול שנכפה עליכם מחוץ לעיר?!...'

(מצוה לספר)

שביבים / שאול שיף

השקעה בטוחה

היה זה בשנת תרפ"ט, בעיצומו של משבר כלכלי חמור שעבר על העולם העסקי באמריקה. בישיבת לומז'ה הרוממה החלה מתיחות ודאגה, בעת האחרונה נחלש מאוד זרם התרומות מארצות הברית, יהודים רבים תומכי תורה ונדיבי לב הפסיקו את תרומותיהם. כעת הישיבה ניצבת בפני שוקת שבורה...

המצב הלך והידרדר מיום ליום, ובערב אחד הגיע מנהל הישיבה אל הרה"ג רבי יחיאל מרדכי גורדון זצ"ל - ראש הישיבה, והודיעו שזהו זה, הכל נגמר. נותרו בישיבה מעט לחם שחור וקצת מים, וזהו. בעת האחרונה לא הגיעה כל תרומה, כל מכתבי הבקשה לא נענו, ובעצם - מעבר למעט הלחם שנותר - אין אפשרות להעניק מזון לבני הישיבה, כארבע מאות במספר.

בעקבות ההודעה הדרמטית, כינס ראש הישיבה את הצוות, ובפנים עגומות בישר את הבשורה. נערכה התייעצות חירום, ובסיומה הוחלט כי אין ברירה. מחר - בארוחת הבוקר - יוגשו הלחם והמים שנותרו, ולאחר מכן, עם תחילת סדר הלימוד, תינתן הודעה על סגירת הישיבה באופן מיידי, כי הישיבה אינה מסוגלת להתקיים כלכלית.

עם שחר, לאחר תפילת שחרית, הביטו ראש הישיבה והמשגיח זה בעיני זה, וכל אחד ביקש לרמוז לחברו כי הוא זה שיעלה על הבימה להודיע את ההודעה העצובה והכואבת, על סגירת היכל התורה מחוסר תקציב. הבחורים לא ידעו מאומה, הם ירדו לאכול את ארוחת הבוקר העלובה כהרגלם, שבו לבית המדרש והחלו ללמוד.

שוב הביטו המשגיח וראש הישיבה זה בזה במבוכה, איש מהם לא רצה להיות האיש המבשר את הבשורה הקשה, ובינתיים החל היום...

מנהל המטבח הגיח לרגע, וראה את היכל בית המדרש הבוער בקול התורה, והתבלבל... הוא נשא עיניים תמיהות אל ראש הישיבה, וחיש קל הבין את הסיטואציה הנוראית: ההחלטה לא השתנתה, אין תקציב ולו דולר בודד, ואין מה להגיש לארוחת הצהריים, כך שלמעשה - הישיבה כבר לא מתפקדת, אלא שהבחורים עדיין אינם יודעים על כך, ולאיש אין את האומץ להודיעם...

שעות של מתח וחרדה עברו על ראש הישיבה, ולפתע, פנה אל המשגיח ואמר בחוסר אמון, 'אולי נשלח שליח לבית הדואר, לראות אולי בדיוק היום כן הגיע משהו, אולי 30-20 דולר, משהו שיאפשר לנו לשרוד לפחות כמה ימים...' - באותם ימים, 30-20 דולר היו סכום נכבד, שהספיק לרכישת כמה ארוחות לכל בני הישיבה...

כולם הבינו שבעצם זהו רעיון חסר סיכוי, הן מזה כמה שבועות לא זכתה תיבת הדואר של הישיבה ולו למעטפה אחת... המשבר באמריקה ידוע ומפורסם, כל היהודים האמידים המתגוררים בה - ניזוקו קשות, בהערכה סבירה. זה לא הזמן בו תגיע תרומה, אפילו לא של דולר אחד...

ובכל זאת, הם החליטו לנסות את הסיכוי האחרון. השליח יצא אל בית הדואר, ושב

כשבידיו מעטפה חתומה. הוא הגיש את המעטפה לראש הישיבה, אשר פתח אותה בזהירות, ועיניו נקרעו ונשימתו נעתקה:

אלף דולר!

אלף דולר - היה סכום עתק באותה עת, סכום שיכול להחזיק את הישיבה כולה למשך תקופה! ובדיוק היום, ביום האחרון, ברגע שאחרי האחרון, הגיע סכום עתק שכזה, ועוד מיהודי לא מוכר המתגורר באמריקה - המקום בו תקף המשבר הכלכלי במלוא עוזו!

איך זה יכול להיות?!

הוא מביט בשם המתנוסס על ההמחאה, 'יעקב יוסף הרמן'. מי האיש? מהיכן שמע

על הישיבה? מדוע החליט לתת תרומת עתק שכזו? איך היא הגיעה לכאן דווקא ברגע הנכון? - הרבה שאלות ותמיהות, אך הזמן דוחק... חיש קל נפרטה ההמחאה למזומנים, נקנו מוצרים להגשת ארוחת צהרים לתלמידי הישיבה, שהסבו לאכול מבלי לדעת על הדרמה שהתחוללה כאן בשעות הבוקר - כשהישיבה כמעט סגרה את שעריה, ולפתע - הגיע חבל הצלה נדיב שכזה...

במשך תקופת מה החזיקה הישיבה מעמד בזכות ההמחאה הזו, אלף הדולרים הספיקו. ובינתיים, שבו חלק מהתורמים לעוצמתם הכלכלית כבראשונה, וחזרו לשלוח תרומות נדיבות כבתחילה, והישיבה הוסיפה והחזיקה מעמד. אבל התעלומה - התעלומה הגדולה לפשר ההמחאה היקרה כל כך שהגיעה ברגע האפס, התעלומה הזו טרם נפתרה...

עד... עד שביום מן הימים, נודע הסיפור לאחד מנכדי הרב יעקב יוסף הרמן זצ"ל, ממקימי עולה של תורה באמריקה, וחיש קל הוא זיהה כי הנדיב האלמוני שהגיש את העזרה הדחופה בסכום העתק לישיבה בעת משברה - היה סבו. הוא פנה אליו וביקש להבין את פשר הדבר, ועיניו התעגלו בתדהמה לנוכח החשיפה על הרקע שקדם לתרומה המפתיעה:

הרב הרמן החזיק בעסק של ביגוד, הוא קנה ומכר וייצר וייבא - שלח

ידו במסחר הטקסטיל, ואף הצליח. ואז הגיע המשבר הכלכלי ההוא, שפקד את אמריקה בשלהי שנות התר"פ, הקונים אזלו מהחנויות, המלאי נמכר במחירי הפסד, לא נותר לו כמעט כסף, הוא סגר את העסק בכאב לב עצום.

1300 דולר - זה כל הסכום שנותר לו, ממה שהיה פעם עסק ביגוד פורח ומשגשג.

1300 דולר עלובים - זה כל מה שנותר מהמעצמה הכלכלית שבנה הרב הרמן בעמל ויזע. עתה הוא נותר חסר כל, העסק שלו קרס, נכסיו נמכרו, לא נותר לו כלום - רק 1300 דולר.

ומה הוא עשה בהם?

ובכן: 1000 דולר - שלח לישיבת לומז'ה, זהו השיק האמור. 250 דולר - העניק לישיבת 'תפארת ירושלים', אותה פתח בימים ההם הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, והוא חיפש תורם לדמי השכירות של החודש הראשון. ב-50 הדולרים הנוספים - הדפיס את לוח זמן הדלקת הנרות בערש"ק, הראשון שהודפס אי פעם בארה"ב.

הסבא, הרב הרמן, סיפר לנכדו את החלוקה, בשפה טכנית-חשבונאית-יבשושית. והנכד ההמום, לאחר שהתאושש מההלם, שאל: 'ולך-סבא? לך לא השארת כלום? הרי נותרו לך רק 1300 דולר, זה כל הונך. חילקת את הכל הכל?'

'נכדי יקירי', עיני הרב הלמן הצטעפו בדמעות, 'הלא חלקו העיקרי של כספי - הלך לאיבוד, טבע במצולות. לא נותר בידי אלא סכום קטן יחסית, וחפצתי לוודא שאני משקיע אותו בהשקעה בטוחה, במשהו שיניב פירות בוודאות, כדי שלפחות משהו טוב אחד יישאר מכל עמלי. כל השאר ממילא קרס, ההשקעה היחידה הכדאית לי - היא התורה הקדושה, נתתי לה את כל מה שנשאר בידי!'

עסקת עצים בקרחת יער

בז' באדר חל ה"יארצייט" של כ"ק האדמו"ר מנדבורנה זי"ע. את הסיפור הבא סיפר בעצמו לנכדו חביבו הרה"ח רבי חיים מרדכי אשכנזי שליט"א, ויהיו הדברים לטובת נשמתו.

מחנה דז'ורין שבטרנסניסטריה, שנת תש"ב. עיצומה של מלחמת העולם השניה. אל המחנה הוגלו אלפי יהודים, שנאספו במחנה שהיה בית כלא אחד ענקי, בו חיו היהודים בתת תנאי אנושיות. הרעב והדוחק היו קשים מנשוא, והקור המקפיא השלים את תמונת החיים הקשה והאכזרית...

היהודים במקום עבדו עבודות פרך, ואך בקושי זכו במנת לחם זעומה ומעט מרק לחמם את עצמותיהם היגעות. בימי החורף גברה המצוקה במחנה עד מאוד, כאשר הטמפרטורה צללה הרבה מתחת לאפס, ובלילות היה הקור הופך למלאך המוות של ממש, ומי יודע כמה יהודים קיפדו את חייהם בצורה אכזרית כל כך, במוות כתוצאה מקפיאה בעיצומו של לילה חורפי, בלי שניתנו להם כל אמצעי הגנה והסקה...

בן 12 בלבד היה הרבי בהיותו במחנה, וכבר אז צערם של יהודי המחנה נגע לליבו הרחום, והוא לא הצליח לשאת את המחשבה כי הם קופאים בלילות ואין איש שם על לב. אך עצי הסקה היו מצרך נדיר ויקר מאוד מאוד, ולא היה בנמצא להשיגם... נאלצו היהודים להישאר נתונים לחסדי הסופות והסערות שפקדו את המחנה, ולהשלים עם המחלות הקשות שפקדו אותם, ועם הקור המצמית החודר לעצמות...

הרבי, שהיה אז ילד צעיר, יכול היה לפטור עצמו באמירה סתמית: 'זה לא לכוחותיי', 'זה גדול מכפי גילי', 'האם ילד יכול לקחת אחריות להציל אלפי יהודים הקופאים מקור במחנה המסוכן?' אך הרבי בחר לעשות ככל יכולתו וכמיטב כוחותיו, ומדי יום, עם שחר אחר התפילה, התעטף במעיל הדק שהיה ברשותו, ומיהר ויצא אל הקור השורר בחוצות. כל שעות היום הסתובב תחת שלג זלעפות, ואך בקושי הצליח להשיג כמה ענפי עצים או חתיכות עץ קטנות...

באחד הימים, יצא הרבי כמדי יום, והוא סובב אנה ואנה ומחפש אחרי עצים מכל סוג ומין. לפתע, ניגש אליו איכר נוכרי ושאל: 'ילד, אתה מחפש עצים? יש לי עצים למכירה!'

הרבי הביט בו בחוסר אמון. 'היתכן? כאן במחנה יש לך עצי הסקה למכירה? הרי הם מצרך נדיר ויקר המציאות!' שאל בתדהמה...

'אכן כן', השיב הנוכרי, 'הם מוחבאים ביער, בוא אחריי', לחש הנוכרי, והילד המאושר החל ללכת בעקבותיו למעבה היער. לפתע, תחושת חרדה לפתה את הרבי - 'הן אני ילד לבד, והנוכרי הזה מי יודע מה הוא זומם... הרי כמעט לא יתכן שיש לו באמת עצי הסקה חטובים יפה, ואם היו לו - מדוע שיציעם למכירה לילד בן 12?' - הרהר הרבי בחרדה גוברת והולכת...

אחרי הליכה ממושכת שנדמתה בעיניו כנצח, הגיעו השניים לקרחת יער קטנה. הרבי מביט בה ואינו מאמין באוצר שנגלה לעיניו - חבילות ארוזות של עצי הסקה מוכנים לשימוש, ובכמות נכבדה! הן העצים הללו הם אוצר יקר בתנאי החיים במחנה, איך מביאים אותם הכי מהר אל המחנה?

הנוכרי מביט בעיניו של הילד המתעגלות בהפתעה, ונוקב בסכום המבוקש בגינם. הרבי מביט בעצים, אך נרתע למשמע הסכום... עודו מהרהר על חוסר יכולתו לגייס סכום כזה אף למען המטרה הנעלית, ומיד חולף בו הרהור נוסף - 'הן השומרים הרשעים, גם הם מחפשים נואשות אחרי עצי הסקה וחימום. ברגע שאתחיל להוביל את העצים לכיוון המחנה - יחרימו הקלגסים את כל הסחורה, וכל האוצר היקר ייפול לידיהם הערלות! בשביל זה כדאי להתאמץ?'

עוד רגע של הרהור על חוסר התוחלת שבמהלך רכישת העצים, ומיד מחליט הרבי לנסות לעשות כמיטב יכולתו. 'תן לי שעה', הוא אומר בפשטות, 'אני הולך לגייס את הכסף...'

הנוכרי מדריך אותו בחזרה אל המחנה, והילד ממהר הביתה לבשר לאביו, האדמו"ר בעל ה'דבר חיים' זי"ע, על העסקה שהשיג. נרגשים מהזכות שהתגלגלה לידיהם לפעול יחדיו להצלת היהודים מהקור הנורא, הם מתחילים לאסוף פרוטה לפרוטה כדי להגיע לסכום העתק הדרוש.

אחרי שעה, הועבר הסכום במלואו לידי הנוכרי, ואף סוכם כי שעת חצות הלילה תהיה שעת העברת הסחורה לחצר ביתו של הרבי. נותר רק החשש מפני הקלגסים השומרים, שבוודאי יזדרזו להניח ידיהם על האוצר היקר...

בשעה תשע בערב, שבילי ומשעולי המחנה כבר ריקים מאדם. רק השומרים מסתובבים כזבובים טורדניים בכל פינה, מחפשים מפירי חוק וסדר או גנבים מזדמנים. החושך המכסה את המחנה אפל מכל חושך אחר, והרוחות הנושבות בעוז מניסות את אחרוני האנשים אל הבקתות הצפופות...

בדיוק בשעה הזו, הסתנן הרבי החוצה מביתו. הוא הולך בזריזות,

עוקב בדריכות כי השומרים לא שמים לב אליו ולקיומו. הוא רץ אל ירכתי המחנה בשקט, ומחפש את המקום הסודי ביותר במחנה - את ארון החשמל המוליך את המתח לעמודי החשמל הפזורים במחנה. לאחר חיפוש ממושך הוא מוצא מאחורי גבעת שיחים ארון חשמל קטן...

מעשה ידי אומן, הוא פותח את ארון החשמל, ומנתר אל חלקו העליון. הוא מאמץ את מבטו היטב, מחפש את הפיוז המרכזי, האחראי על אספקת החשמל לכל רחובות המחנה ומבואותיו. כשגילה את המתג המדובר נצצו עיניו בחשיכה...

בלב רועד מחד וביד בטוחה מאידך, הרבי מניף ידו ומכה באבחה חזקה את המתג. המתג נופל, נשבר ומתרסק, ועלטה כבידה משתררת בכל רחבי המחנה. הרבי רק מוודא כי תיקון הנזק ייקח שעות ארוכות, וממהר להימלט...

אותו לילה היה האפל ביותר בתולדות המחנה. כל הלילה עמלו החיילים השומרים לתקן את התקלה הפתאומית, ורק בשעת בוקר מוקדמת הצליחו להחזיר את זרם החשמל לסדרו. בחסות העלטה והמהומה, ועיסוקם הרב של השוטרים בתיקון התקלה ה'פתאומית' - הצליח הרבי להוביל את כל אוצר העצים לחצר ביתו, ומשם הפיצם לבתי היהודים האומללים המתחננים לעצי הסקה...

בלילות הבאים, בתים רבים במחנה הוארו וחוממו בחום הלהבות שהפיצו עצי ההסקה, שהשיג הרבי בעסקה עם הנוכרי ובמסירות ההובלה באישון ליל. אבל רגע אחרי שאנו יודעים על הסוף הטוב, הבה נעשה חשבון -

האם היה לכך סיכוי מתחילה? האם הגיוני שילד בן 12 יתחיל לקושש עצים שהיו מצרך נדיר ויקר? האם סביר שלפתע יפנה אליו איכר נוכרי ויבקש לבצע עמו עסקת מכירת עצים? האם היה ניתן להניח שהעצים יגיעו ליעדם בשלום?

התשובה לכל השאלות הללו היא לא, באל"ף רבתי. זה לא הגיוני, לא סביר, לא מתקבל על הדעת. ועדיין, הרבי בחר לנסות, לפעול, לעשות כמידת יכולתו, בלי להביט על הסיכוי הסביר והאפשרויות שכל המהלך לא יעלה יפה. כי יהודי קודם כל עושה, קודם כל מנסה, קודם כל מפעיל את כל יכולותיו וכישוריו, ומתמסר לעשות כמיטב יכולתו!

והקדוש ברוך הוא מסייעו - כי מבחן התוצאה, מעיד כאלף עדים שלבסוף הקדוש ברוך הוא משלים את המלאכה, מסייע להשגת המטרה, נותן את הכוחות להצליח במשימה. זה ממש לא חייב להיות הגיוני ומסתבר מלכתחילה, אך זה פשוט עובד, כי הקדוש ברוך הוא מעניק את הכח והסיוע!

(הג"ר אשר קובלסקי שליט"א - בספרו הנפלא פניני פרשת השבוע)

שמן למנורה רומז להשראת השכינה

/ הרב שמעון ממן שליט"א

"ויקחו אליך שמן זית זך" יש להבין למה כתוב "אליך"? וביאר האור החיים הקדוש, לפי מה שאמרו בגמרא (שבת כב.) למה ציוה ה' על הדלקת הנרות, וכי לאורה הוא צריך? אלא עדות היא לכל באי עולם, שהשכינה שורה בישראל. ומבארת הגמרא איזה עדות יש כאן? נר המערבי היה נותן בו שמן כמו בכל הנרות, והיה הולך ודולק כל היום כולו. ואמרו במדרש (שמו"ר נב) שליצני הדור היו מתלוצצים על משה רבינו, באמרם שאין ראוי לשכינה להיות שורה על מעשה ידיו של משה, שאין מקומה אלא בעליונים. וא"כ אע"פ ששרתה השכינה ביום א' בניסן בעת הקמת המשכן, עם כל זה אינה ראיה להשראת השכינה בקביעות. אבל בנס נר המערבי, הוא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל. ולכן אמר "ויקחו אליך" שאל משה הדבר נוגע, כי בזה שיראו את הנס שנעשה בשמן המנורה, תתחזק נבואת משה רבינו, שיכירו ויצדיקו הכל את נבואתו, שהשכינה תשרה בתוך בני ישראל בקביעות. וההסבר בזה הוא, שהשכינה היא קדושה רוחנית הראויה להשראה על דבר רוחני, ולכן רק עתה ע"י נר המערבי הדולק יותר משיעור הראוי לאותו השמן, היא עדות שהשכינה שורה שם בקביעות, שהרי אותו נס נעשה שם בקביעות מידי יום ביומו ובכל רגע ורגע בלא הפסקה כלל.

ועל דרך הרמז יתבאר הכתוב, על פי מאמר הזוה"ק, כי ד' הגלויות של ישראל כל אחד מהן נגאלו בזכות אחד. גלות הראשונה נגאלו בזכות אברהם גלות השניה בזכות יצחק גלות השלישית בזכות יעקב, והגלות הרביעית בזכות משה רבינו ע"ה. ולכן הגלות הרביעית בו אנו נמצאים מתארכת מאד, כי כל עוד שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין משה חפץ לגאול את עם ישראל. ולזה רמז באומרו "ואתה תצוה את בני ישראל" על דרך "כי מלאכיו יצוה לך".או כמו שאמרו אין צו אלא ל' מלכות, כי משה ימלוך עלינו לעתיד, אך בתנאי שיעסקו בתורה. וזהו שאמר "ויקחו אליך שמן זית זך" ירמוז אל התורה שנמשלה לשמן, מה השמן מאיר לעולם כך התורה מאירה לעולם. ואמר "זך" להורות לנו כשם שאין ראוי למנורה אלא שמן הנקי מכל שמרים, כך צריך לעסוק בתורה לשמה בלא שום פניות. לא על מנת להתגדל בשמו לעיני הבריות, וכל שכן שלא על מנת לקנתר, דהיינו לחלוק לזלזל ולבטל דברי חכמים.

ואמר "כתית" להורות שצריך לעסוק בתורה ולכתת את גופם וכחם, וכמו שכתוב (במדבר יט, יד) "זאת התורה אדם כי ימות באוהל" ואמרו חכמינו (ברכות סג:) שאין התורה נקנית אלא למי שממית עצמו באוהלה של תורה. וסיים הכתוב "להעלות נר תמיד" ללמדנו

על התמידות בעסק התורה, שמצות עשה של תלמוד תורה היא מהמצוות שאין להם שיעור לא למעלה ולא למטה. כלומר, שכל מילה ומילה שאדם מוציא בפיו מקיים בזה מצות עשה של תורה, ולכן גם אם האדם אנוס ואינו יכול לעסוק בתורה אלא רגע אחד, מחוייב הוא בזה. וכן לאידך גיסא גם אם עסק בתורה כל היום כולו, אין לו שום היתר להתבטל מן התורה אפילו רגע אחד, על סמך מה שכבר שבע הוא מן התורה.

והנה עתה בעוונות שחרב בית המקדש מקום השראת השכינה בקביעות, מ"מ ברחמיו המרובים השאיר לנו בית מקדש מעט שהם בתי כנסיות ובתי מדרשות, שהם מקום להשראת השכינה בקביעות. ואמרו חכמינו (ברכות ח.) מיום שחרב בית המקדש, אין לו להקב"ה אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. והגם שאין לנו את נר המערבי המעיד לכל על השראת השכינה בקביעות? מ"מ יש לנו את חכמי ישראל ששתלן הקב"ה בכל דור ודור, שינחילו לכל ישראל את דעת התורה הברורה, ואין בית המדרש בלא חידוש. כלומר, שע"י שאנחנו עוסקים בתורה ומוסיפים לחדש בה בכל עת ובכל שעה, אין לך עדות גדולה מזו שהשכינה שורה בישראל, כי הקב"ה התורה וישראל אחד הוא, "והחוט המשולש לא במהרה ינתק". נמצא שבכל רגע ורגע שהאדם עוסק בתורה, גורם הוא להשראת השכינה בישראל, ומקרב הוא את הגאולה העתידה לבוא במהרה בימינו אמן.

קבלת היסורין בשמחה

"ואתה הקרב אליך את אהרן" יש להבין למה אמר "ואתה"? זאת ועוד מהו ל' הקרבה הנזכר כאן? ויש לבאר על פי מאמר רבותינו (שמו"ר פ"ג) שהכהונה היתה ראויה להיות למשה, אלא שהפסיד אותה בגלל שבתחילה סירב ללכת לשליחות של ה' לגאול את בנ"י ממצרים. ולכן אמר "ואתה" כלומר לא רק בגלל שאני מצוה אותך, אלא גם אתה מצד עצמך הקרב את אהרן במקומך, ותעשה הדבר כאילו אתה חפץ בו. כי זה יעלה לך במקום קרבן לכפרה, על מה שהעזת את פניך לפני ה', ליסרב על שליחותך לגאול את ישראל ממצרים. שאין לך כפרה גדולה מזו, שאתה בעצמך מקרב את אחיך, ומעניק לו את הגדולה שהיתה ראויה לך. עוד ירמוז אומרו "אליך", שע"י חטא האדם גורם הוא קלקול, ומרחיק את נשמתו הטהורה משורשה העליון. ואע"פ שה' העניש את החוטא, מכל מקום כל שלא קיבל את העונש ברצון ובשמחה, הפגם עומד במקומו. ולזה אמר ה' למשה "ואתה הקרב אליך" הקרב לעצמך לטובתך ולתיקון הרוחני שלך, מה שנתרחקה נשמתך משורשה העליון ע"י החטא.

ולפי זה נשכיל להבין מה שאמרו במשנה (ברכות נד.) חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, ופירשו בגמרא (שם ס:) שצריך לקבל בשמחה את הרעה, כשם ששמח על הטובה שמקבל. ולכאורה הדבר קשה, היאך אפשר לדרוש מהאדם שיהיה שמח ברעה הבאה עליו כמו הטובה? אך לפי המתבאר יובן היטב, שהרי ע"י היסורין זוכה הנשמה להתקרב אל כור מחצבתה, ומגיעה אל תיקונה הראוי לה. וככל שהאדם ישריש בתוך עומק לבו מעלת היסורין ותכליתן, יוכל לקיים דברי חכמים הנ"ל לשמוח ביסורין כמו ששמח בטובה הבאה עליו. ואמר "ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך" להורות שע"י זה יש הוכחה גלויה לעיני כל, שאכן מקריב את אהרן לכהונה מתוך שמחה שלימה ואמיתית, שחפץ הוא בגדולת אהרן, בהכירו שבזה גם מתכפר לו העון שסירב להיות שליח בדבר גאולת ישראל. ועוד יתכוין לומר "ועשית בגדי קודש", להורות שמשה יעשה הבגדים מהממון שלו. ואע"פ שאמרו (יומא פ"ג מ"ז) שבגדי הכהנים באים משל ציבור? מכל מקום אמרו חכמינו שהיחיד יכול להתנדב משלו ולמוסרם לציבור.

עוד נראה לבאר מאמרם הנ"ל, חייב אדם לברך וכו'. כשם שהאדם המאמין באמונה שלימה, שכל הטוב הבא עליו הוא מהבורא ית"ש. שמח הוא במה שקיבל, ואינו מהרהר אחר מידותיו של ה', למה לא השפיע עליו יותר טובה כמו שקיבל זולתו. כן לענין הרעה, צריך לקבל בשמחה את חלקו. כי הוא מאמין שהכל מהשי"ת, והוא היודע ומכיר מה לתת לו. ויה"ר שנזכה להחדיר האמונה בתוך לבנו, ונזכה לקבל את כל מידותיו של הקב"ה אב הרחמן, שמשפיע עלינו טובה גדולה ומרובה בחן בחסד וברחמים, הרבה יותר מכדי זכויותינו, ויחיש גאולתנו בב"א.

והראש נשאר תלוי 3 ימים

להלן פרשיות של קידוש השם בתולדות יהודי תימן וערב שיש בהן כדי להדגים את עמידתם האיתנה של בני עדה זו בגלי הרדיפות שעברו עליהם.

ההתנצחות בין היהדות לאסלאם וקידוש השם על אדמת חצי האי הערבי החלו עם צמיחת האסלאם. בשבטי היהודים בחג'אז ראה מוחמד בתחילה בני ברית נאמנים, מאחר שהם הכשירו לפניו את הקרקע לאמונה באל אחד. אך משנתעצם כוחו, ביקש להשליט את מרותו על היהודים, ואז נפל מאבק מר בין שני הצדדים. השבטים היהודים שרמתם הדתית והתרבותית עלתה לאין שיעור על זו של בני הדת החדשה, סירבו לוותר על קוממיותם הרוחנית ולהיספח על מאמיניו של מוחמד. במלחמת האיתנים בין היהדות לאסלאם לא היה מקום לפשרות, ולא היה מנוס מהכרעת החרב. מוחמד נחלץ למלחמה בשבטים היהודיים, שסירבו להכיר בו, והכריעם בזה אחר זה. שרידי השבטים שניצלו מן החרב, לא נפתו להציל את עורם על ידי התאסלמות ועזבו את אדמת חצי האי הערבי. בני שבט קוריט'ה, כ-750 במספר, שנכנעו לאחר מלחמה נואשת והפקידו גורלם בידי מוחמד, נגזרה עליהם מיתה וכולם מתו מות גיבורים, לבד משנים-שלושה בוגדים, שהמירו דתם כדי להציל את חייהם. לפי סיפורו של ההיסטוריון הערבי ואקדי, בילו הגיבורים-הקדושים את הלילה שלפני ביצוע פסק הדין בלימוד התורה (ח"ז הירשברג, "ישראל בערב", עמ' 146). לאחד מבני קוריט'ה, שהציל מוסלמי

במלחמת בועאת', העניק מוחמד חנינה לו ולבני משפחתו, לפי בקשת המוסלמי הניצול. ברם, כששמע היהודי שכל נשיאי קוריט'ה נהרגו, הכריז שהוא מעדיף למות מאשר לחיות בלי אחיו.

בני משפחת משתא

ר' שלם בן יוסף, מחבר מדרש "חמדת ימים", מספר כי בשנת השע"ט גזרה מלכות תורכיה שמד על ישראל. יש שיצאו מדת קודש לדת חול, ויש שנהרגו על קידוש השם. ר' יוסף משתא, אביו של המחבר ואנשים עמו נתפשו ע"י פצ'לי המלך, "והילקום וציערום עד שנגאלו בגדיהם בדם, וישבו י"ב חדש בבית-האסורים קשורים בשלשלאות של ברזל וסובלים טיט ואבנים ולבנים. והנוגשים אצים לאמר: כלו מעשיכם דבר יום ביומו. ובנו עליהם בירה גדולה באלצעיד וכו' וזה שלא רצו לצאת מדת הקודש לדת החזיר המנוול. ואחר כך יצאו בכופר הרבה והיו משוטטין בעיירות ובמדינות מזלעפות רעב". (חמדת ימים, ירושלים, תרמה, חב, קג, עב).

גלות כמראן

המאה הי"ז, שעמדה בסימן ציפיה לגאולה במחנה ישראל ובמזל תנועתו המשיחית של שבתי צבי, גררה על גולת תימן גזירות קשות וכבדות. התסיסה המשיחית שהציפה את משכנות יהודי-תימן העלתה את חמתו של אלמהדי אסמעיל (1644-1676). הוא שילח את חילותיו לכל ישובי ישראל ברחבי ממלכתו וציוה להביא לפניו את ראשי העם כבולים בשלשלאות. בתוכחת נמלצת יסר אותם על שהם נושאים ראש והאשימם במרידה במלכות. כדי לכפר על "בגידתם", הציע להם לבוא בברית האסלאם. משסירבו ציוה "להוקיע אותם ערומים נגד השמש שלושה ימים, אולי יפחדו ויתפתו. ויוקיעום שלושה ימים בחום השמש בלי לבוש שלשה ימים בבית המטבחיים בעינוים קשים ומשונים זה מזה, והיו מבהלים אותם בחרבות להסיר את ראשם מעליהם, ולא רצו להתפתות להמיר דתם. ויאסרום בכבלי ברזל ויכלאום תחת הארץ במקום אפל חשך וצלמות מקום סרוח מקום צחנה ובאשה, והיו שם שלשה חדשים". ("קורות ישראל בתימן" לר' חיים חבשוש. ספונות. ב, עמ' רנד). בזאת לא אמר אלמהדי די. בשנת 1669 הגלה את ראשי העם לכמראן (אי בים סוף) ואת יתר העם כלא במבצרים. רק כעבור שנה הוחזרו הגולים מגלותם והאסורים שולחו מכלאם.

הנגיד שלמה גמל

שמעו של שבתי צבי הגיע לתימן וירד כטל תחיה על לבותיהם של יהודי תימן הנדכאים. בלב תמים האמינו שהגאולה קרובה והכינו עצמם לקראתה. הם שבתו ממלאכתם, פיזרו כספם ורכושם וחיכו בקוצר רוח ל"משיח", שיחלצם מידי משעבדיהם ויסיעם לא"י. בשכרונם המשיחי הסיחו דעתם מאש השנאה הלוהטת סביבם. והנה יצא הקול ברחבי-תימן שהיהודים המליכו עליהם מלך (הכוונה לשבתי צבי) והם מבקשים להשתחרר מעול הערבים וליטול לידם את השלטון. התסיסה המשיחית העלתה את חמתו של אלמהדי אסמעיל והוא ציוה לאסור את נגיד היהודים ר' שלמה גמל. באחד מימות ששי, שהוא יום הקהל ותפילה למוסלמים, הזעיקו משרתי האמאם את ההמון אל רחבת העיר צנעא לבוא ולראות בהוצאתו להורג של נגיד היהודים. ר' שלמה גמל הובא מבית כלאו כבול בשלשלאות של ברזל והמלך הציע לו להציל נפשו ולקבל עליו את דת המדינה. בשאט נפש דחה הנגיד את הצעתו של האמאם והכריז קבל עם כי לא יטוש דת אבותיו. משנה המלך והשרים שנלוו לאמאם דיברו על לבו לחוס על נפשו ועל צאן מרעיתו, והוא בשלו: "דת ישראל לא אמירו!". "ויגש שר אחד מזרע המלוכה ויכהו מכת אגרוף על ערפו עד אשר לארץ הפילו, ושלף את שלחו מעל חגורתו ויכרות בה את ראשו... וימהרו ויחלצו ממנו המשרתים את לבושו מעליו ולא הניחו אף חתיכת בגד על בשרו, כי חק הוא למשרתים לקחת את כל בגדי מחוייבי מלכות. את הראש אחר ששחקו בו ככדור, תלו אותו על שער המדינה הדרומי הנקרא באב אלימן, ואת גוית הנהרג למען אמונתו בחבל ארוך מתחת זרועותיו קשרוהו והעבירוהו סחוב והשלך ערום בלי מכסה אף על שתותיו בכל שוקי העיר, ואחר תלו אותה ברחוב עד לערב למען הכאיב והדאיב נפש יעקב. ואז ציווה המשנה לאשר הם בתוך צרה זרה להם לקבור את הגויה לבד, ואת הראש נשאר תלוי שלשה ימים, עד אשר הוכרחו היהודים לשקול כסף רב לשומר אחד משומרי העיר בהיחבא לתת להם לקברו".

("קורות ישראל בתימן" לר' חיים חבשוש, ספונות, ב, רסא-רס,ב)

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net